

Investīciju palielināšana un konkurētspējas kāpināšana Latvijas ekonomikas drošībai

AMERIKAS TIRDZNIECĪBAS PALĀTAS LATVIJĀ
REKOMENDĀCIJAS

Rīga, 2023

Džons Tallijs

Amerikas Tirdzniecības palātas Latvijā
valdes priekšsēdētājs un prezidents

Ģeopolitisko satricinājumu laikā jo īpaši jāpievērš uzmanība esošo investīciju noturēšanai un jaunu investīciju piesaistei, lai stiprinātu Latvijas ekonomisko drošību. Investīcijas tādos sektoros kā digitālā joma, tehnoloģijas, dzīvības zinātnes, pētniecība un attīstība sola ne vien augstu un ātru atdevi, bet arī turpmāku progresu, pievienojot vērtību mūsu tautsaimniecībai un uzņēmumiem. ASV un citi starptautiskie investori ir gatavi strādāt kopā ar jauno valdību un citiem partneriem, lai palielinātu Latvijas konkurētspēju un veidotu labklājīgu sabiedrību.

Kopsavilkums

Pieaugušie drošības riski, enerģētiskā krīze, augstā inflācija un piegāžu ķēžu traucējumi ietekmē uzņēmējdarbības vidi visā pasaulē, mazinot investoru vēlmi ieguldīt tālākā izaugsme. Minētie riski un ģeopolitiskie satricinājumi arī Latvijas tautsaimniecībai ir radījuši virkni izaicinājumu. Reģiona drošības nelabvēlīgā uztvere līdzās negatīvajām demogrāfiskajām prognozēm iezīmē šķēršļus ilgtermiņa izaugsmei. Kaut arī drošības situācija Baltijas reģionā kopš kara sākuma Ukrainā ir uzlabojusies, augstas nenoteiktības apstākļi saglabājas.

Lai gan Latvijas tautsaimniecības izaugsme ir palēninājusies, jaunākās makroekonomikas prognozes paredz izaugsmes paaugstināšanos 2024.gadā, taču nenoteiktība saglabājas attiecībā uz investīcijām, ārējo pieprasījumu un iespējamu tālāku procentu likmju pieaugumu

eirozonā. Lielākie riski turpmākas izaugsmes nodrošināšanai saistīti gan ar darbaspēka trūkumu, gan ar izmaksu straujo pieaugumu, gan arī ar investīciju trūkumu uzņēmumos.

Latvijas darba tirgū piesaistīt nepieciešamos talantus ar katru gadu kļūst arvien sarežģītāk, ņemot vērā gan negatīvās demogrāfiskās tendences, gan augstas kvalifikācijas speciālistu trūkumu. Pašreizējo demogrāfisko un ģeopolitisko pārmaiņu laikā nepieciešams aktualizēt stratēģisku ieguldījumu cilvēkkapitālā nepieciešamību, lai sekmētu Latvijas ekonomisko drošību un iedzīvotāju labklājību.

Amerikas Tirdzniecības palāta Latvijā (AmCham) ir izstrādājusi praktiskas rekomendācijas divās prioritāšu jomās un aicina tās iekļaut jaunās valdības darba kārtībā:

Valsts tautsaimniecības konkurētspējas paaugstināšana un mērķtiecīga investīciju piesaiste

Ilgtermiņi ieguldījumi Latvijas cilvēkkapitālā

Rekomendācijas:

- Pāreja uz augstas pievienotās vērtības ekonomiku un produktivitātes kāpināšana,
- Mērķtiecīga ārvalstu tiešo investīciju piesaiste prioritārās nozarēs un tirgos,
- Kapitāla tirgus attīstība un labas korporatīvās pārvaldības ieviešana valsts uzņēmumos,
- Pievilcīga nodokļu politika vietējiem un ārvalstu investoriem,
- Datus balstītu lēmumu pieņemšana, labāka datu pārvaldība un precīzijas medicīnas attīstība,
- Nodarbinātības jautājumu efektīvāka pārvaldība,
- Prasmju apguve un pārkvalifikācija atbilstoši darba tirgus vajadzībām,
- Valsts ieguldījumu zinātnē, pētniecībā un inovācijās kāpināšana un izglītības reformu turpināšana,
- Ilgtspējīgi un prognozējami ieguldījumi veselības aprūpē,
- Efektīvāks veselības aprūpes organizēšanas modelis, balstoties uz vērtībā balstītu veselības aprūpes pieeju.

Rekomendācijas izstrādātas, pamatojoties uz AmCham biedru – nozares ekspertu zināšanām ar mērķi mazināt ģeopolitisko risku ietekmi uz tautsaimniecību. Minēto prioritāšu īstenošana palīdzēs Latvijai kļūt pievilcīgākai starptautiskajām investīcijām. Izvirzot par prioritāti investīciju piesaisti, Latvija attīstīs jaunas ekonomiskās iespējas, paaugstinās izaugsmi un palielinās savu ekonomisko un nacionālo drošību.

Pieaugušie drošības riski, enerģētiskā krīze, augstā inflācija un piegāžu ķēžu traucējumi ietekmē uzņēmējdarbības vidi visā pasaulē, mazinot investoru vēlmi ieguldīt tālākā izaugsmē. Minētie riski un ģeopolitiskie satricinājumi arī Latvijas tautsaimniecībai ir radījuši virkni izaicinājumu. Reģiona drošības nelabvēlīgā uztvere līdzās negatīvajām demogrāfiskajām prognozēm iezīmē šķēršļus ilgtermiņa izaugsmei. Kaut arī drošības situācija Baltijas reģionā kopš kara sākuma Ukrainā ir faktiski uzlabojusies, augstas nenoteiktības apstākļi saglabājas. Lai gan Latvijas tautsaimniecības izaugsme ir palēninājusies, jaunākās makroekonomikas prognozes¹ paredz izaugsmes paātrināšanos 2024.gadā, taču nenoteiktība saglabājas attiecībā uz investīcijām, ārējo pieprasījumu un iespējamu tālāku procentu likmju pieaugumu eirozonā. Lielākie riski turpmākas izaugsmes nodrošināšanai saistīti gan ar darbaspēka trūkumu, gan ar izmaksu straujo pieaugumu, gan arī ar investīciju trūkumu uzņēmumos.

Amerikas Tirdzniecības palāta Latvijā (AmCham) augsti novērtē sadarbību ar politikas veidotājiem, cenšoties nodrošināt Latvijas iedzīvotāju labklājību. Tomēr uzņēmējdarbības jomas pārstāvji ir noraizējušies par ekonomikas lejupslīdi, prognozējot, ka samazināsies ārvalstu investīciju piesaiste un pastiprināsies jau esošo investīciju aizplūšana, tādēļ nepieciešams meklēt risinājumus, lai amortizētu investīciju samazinājumu un uzlabotu valsts konkurētspēju, īstenojot gan īstermiņa, gan ilgtermiņa pasākumus investīciju piesaistei.

AmCham ieskatā starptautiskie uzņēmumi var sniegt būtisku pienesumu un iespējamus risinājumus. Starptautisko uzņēmumu ieguldījumi ir nozīmīgi Latvijas tautsaimniecībai un labklājībai. Piemēram, AmCham biedru uzņēmumi 2022.gadā nodarbināja vairāk kā 17,100 cilvēku ar apgrozījumu ap €1.7 miljardi (4,5% no IKP), nodokļos samaksājot €278 miljonus.² Lai gan vairums uzņēmumu atzīst, ka kopumā Latvijas investīciju vide ir visumā labvēlīga, prioritizējot investīciju piesaisti, būtu iespē-

jams panākt investīciju piesaisti, būtu iespējams panākt straujāku izaugsmi nākotnē. Par savu galveno uzdevumu AmCham uzskata centienus nodrošināt to, lai uzņēmumi, kas jau strādā Latvijā, šeit turpinātu ieguldīt un paplašināt darbību, tajā pašā laikā kopīgiem spēkiem pārliecinot iespējamus investorus izvēlēties Latviju viņu uzņēmumu turpmākai attīstībai. AmCham ieskatā zemāk minēto problēmjautājumu risināšanas rezultātā Latvija kļūs pievilcīgāka investīcijām.

Pašreizējo ģeopolitisko norišu un augstas nenoteiktības apstākļos Latvijas prioritātes neapšaubāmi ir palielināt ieguldījumus drošībā, aizsardzībā un enerģētiskajā neatkarībā. Taču ekonomiskās drošības nostiprināšana ir vienlīdz svarīgs jautājums Latvijas nacionālajai drošībai un turpmākai ekonomikas attīstībai. Esošo investīciju saglabāšana un jaunu investīciju piesaiste, īpaši no tādiem stratēģiskajiem partneriem kā ASV, ir būtiska mūsu ekonomiskās drošības sastāvdaļa. Tādēļ AmCham turpina iestāties par ilgtspējīgu un caurspīdīgu uzņēmējdarbības vidi ar mērķi piesaistīt vairāk ASV un citu Rietumvalstu investoru, kas pārstāv kopīgas vērtības – demokrātiju, cilvēka cieņu, tiesiskumu un cilvēktiesības. Nostiprinot ekonomiku, iedzīvotāji var apmierināt savas sociāli ekonomiskās vajadzības, bet valsts – nodrošināt piekļuvi nepieciešamajām precēm un gūt ienākumus, lai finansētu svarīgas vajadzības, tostarp valsts drošības nodrošināšanu. Savukārt ekonomikas nostiprināšana ir tieši atkarīga no ilgtspējīgiem un paredzamiem ieguldījumiem veselības aprūpē, izglītībā un zinātnē, kas ir priekšnoteikums cilvēkkapitāla saglabāšanai un izaugsmei.

AmCham ir gatava strādāt kopā ar Latvijas politikas veidotājiem un citiem partneriem, lai sasniegtu kopīgo mērķi – drošu un labklājīgu Latviju.

¹ [Informatīvais ziņojums „Par makroekonomisko rādītāju, ieņēmumu un vispārējās valdības budžeta bilances prognozēm 2024., 2025. un 2026.gadā \(11.-13.lpp\)“](#)

² [Lursoft](#)

1.1. Pāreja uz inovatīvu, augstas pievienotās vērtības ekonomiku un produktivitātes kāpināšana

Latvijas plānošanas dokumenti³ apliecina virzību uz augstas pievienotās vērtības ekonomiku, lai mainītos konkurences priekšrocībām, Latvijas uzņēmēji virzītos uz zināšanās un inovācijās balstītu tautsaimniecības modeli. Nepietiekams digitālās transformācijas un tehnoloģiskās attīstības līmenis ir viens no Latvijas zemās produktivitātes cēloņiem.⁴ Latvijas turpmākā izaugsme ir cieši saistīta ar spēju kāpināt produktivitāti, kas šobrīd krietni atpaliek no Eiropas Savienības (ES) vidējā līmeņa.⁵ Lai paaugstinātu produktivitāti, nepieciešams vairo kvalitatīvu cilvēkkapitālu, veikt ieguldījumus inovāciju ekosistēmas attīstībā, jaunās tehnoloģijās un digitālajos risinājumos, kā arī palielināt augstu tehnoloģiju produktu īpatsvaru eksportā. Ir nepieciešams arī būtiskāks investīciju ieplūdums uzņēmumu ražošanas procesu efektīvizācijai, kas šobrīd atpaliek par ceturtdaļu no ES vidējā.⁶ Produktivitātes

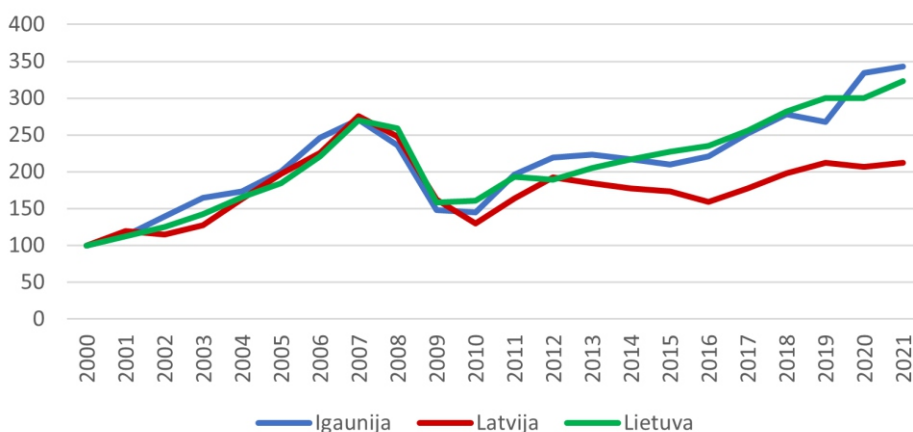
kāpināšanai nepieciešamā cilvēkkapitāla kvalitāte ir atkarīga no darbaspēka kvalifikācijas un ilgstošiem labā veselībā pavadītiem mūža gadiem leļupslidošās demogrāfijas apstākļos.

1.2. Mērķtiecīga ārvalstu tiešo investīciju piesaiste prioritārās nozarēs un tirgos

Ārvalstu tiešo investīciju (ĀTI) plūsmu ietekmē vispārējā uzņēmējdarbības vide valstī, tai skaitā ģeogrāfiskais un ģeopolitiskais stāvoklis, nodokļu sistēma, darbaspēka pieejamība un kvalitāte, likumdošana, infrastruktūra, tehnoloģiskais progress un ārējie faktori, kā piemēram, Covid-19 radītā krīze un karadarbība Eiropā un Tuvajos Austrumos.

Kopš 2012.gada investīciju aktivitāte Latvijā kopumā krietni atpaliek no aktivitātes kaimiņvalstīs, visvairāk samazinoties investīciju aktivitātei privātajā sektorā (no 23.3% no IKP 2004-2011 līdz 17.7% 2012-2022)⁷(skat. tabulu Nr.1). Tā kā investīciju dinamika saglabājas vāja, būtiski jāveicina privāto investīciju piesaistišana.

Tabula Nr. 1
Bruto pamatkapitāla veidošana (2000=100)
Eurostat & Latvijas bankas dati

³ Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija

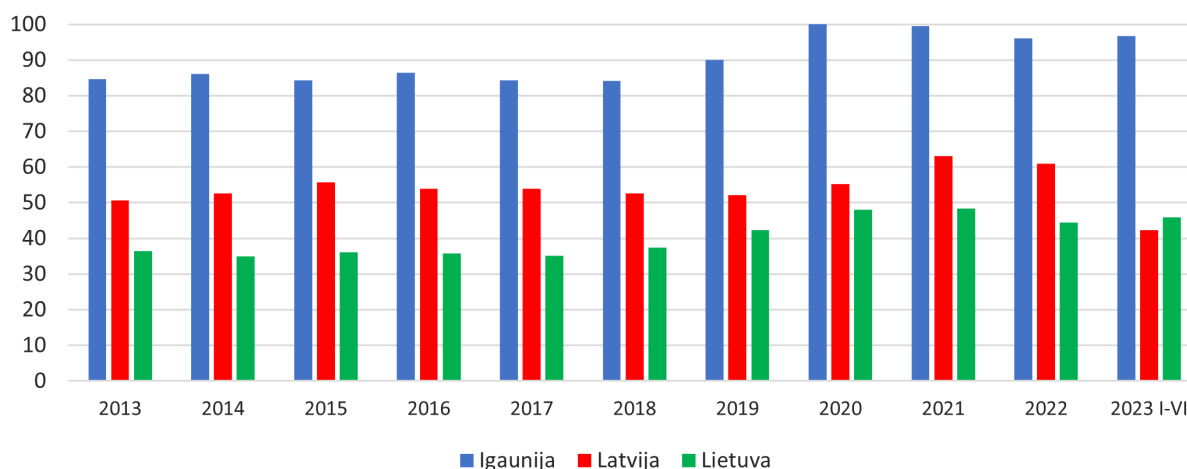
⁴ Nacionālās Industriālās politikas pamatnostādnes 2021-2027

⁵ Eurostat, Productivity trends using key national accounts indicators

⁶ Informatīvais ziņojums „Par makroekonomisko rādītāju, ieņēmumu un vispārējās valdības budžeta bilances prognozēm 2024., 2025. un 2026.gadā (12.lpp)“

⁷ Latvijas Bankas Finanšu pieejamības pārskats 2023

Tabula Nr. 2
Uzkrāto ĀTI īpatsvars no IKP
Eurostat dati

Salīdzinot Latviju ar pārējām Baltijas kaimiņvalstīm, ĀTI⁸ augstākie rādītāji jau vairākus gadus ir vērojami Igaunijā, savukārt Latvijā un Lietuvā ĀTI apjomi ir salīdzinoši zemāki (skat. tabulu Nr. 2).

Nākotnes izaugsme investīciju piesaistē saistāma ar digitālo ekonomiku, tai skaitā IT, telekomunikāciju, biomedicīnas, biznesa pakalpojumu, autobūves un mobilitātes nozarēm. Tomēr būtu nepieciešams īstenot mērķtiecīgu un aktīvu investīciju piesaistes politiku, veltot vairāk Latvijas Investīciju un attīstības aģentūras resursu ĀTI piesaistei noteiktās nozarēs ar augstāku pievienoto vērtību.

AmCham ieskatā pašreizējā valsts ekonomikas politika nav pietiekami vērsta uz privātā sektora investīciju piesaisti. Uzteicama ir Rīgas investīciju un tūrisma aģentūras stratēģiskā pieeja, mērķtiecīgi uzrunājot investorus prioritārās nozarēs un tirgos.⁹ Šī aktīvā pozīcija un labvēlīgā attieksme dod pozitīvu signālu potenciālajiem investoriem un veiksmīgi īstenotie investīciju projekti kalpo par iedvesmojošu piemēru nākotnē. Mērķtiecīga ĀTI piesaiste ietver arī Latvijas tēla veidošanu, ar mārketinga aktivitāšu palīdzību popularizējot to kā pievilcīgu investīciju galamērķi.

1.3. Kapitāla tirgus attīstība un labas korporatīvās pārvaldības ieviešana valsts un pašvaldību uzņēmumos

Laba korporatīvā pārvaldība ir priekšnosacījums veiksmīgai ekonomikas attīstībai, tostarp finansējuma piesaistei un stabilai izaugsmei. Privātajā sektorā aizvien vairāk uzņēmumu ievieš un novērtē labas pārvaldības sniegtās priekšrocības, taču, ņemot vērā valsts un pašvaldību uzņēmumu īpatsvaru ekonomikā, ir svarīgi, lai arī valsts un pašvaldībām piederošie uzņēmumi būtu pārvaldīti atbilstoši labas pārvaldības principiem. Aicinām ieviest centralizētu kapitālsabiedrību pārvaldības modeli atbilstoši Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) Valsts kapitālsabiedrību korporatīvās pārvaldības vadlīnijām,¹⁰ lai nodrošinātu publisko līdzekļu efektīvu un caurskatāmu pārvaldību un panāktu godīgu konkurenci visiem tirgus dalībniekiem.

Tā kā akciju tirgus kapitalizācija ir zemākā starp ES valstīm,¹¹ arī akciju tirgus aktivitātes ziņā būtiski atpaliekot no kaimiņvalstīm,¹² aicinām valdību īstenot valdības deklarācijā¹³ norādīto mērķi uzsākt publisko personu kapitālsabiedrību akciju daļu kotāciju biržā, kas pavērs iespējas valsts un pašvaldību uzņēmumiem saņemt finansējumu attīstībai, vienlaicīgi valstij un pašvaldībām

⁸ Eurostat uzkrāto ĀTI īpatsvars no IKP, 2023

⁹ Riga Investment and Tourism Agency, 2023

¹⁰ OECD Guidelines on Corporate Governance of State-Owned Enterprises 2015 Edition

¹¹ CEIC dati, 2023

¹² Latvijas Banka, 2023: Finanšu pieejamības pārskats 2023 (17.lpp)

¹³ Deklarācija par Evikas Siliņas vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību 2023 (III.30)

Rekomendācijas

saglabājot stratēģisko kontroli uzņēmumos, kuros tas nepieciešams. Tas savukārt attīstīs vietējo kapitāla tirgu, sniedzot iespēju ne tikai ārvalstu vai profesionālajiem investoriem (t.sk. pensiju fondiem), bet arī Latvijas iedzīvotājiem piedalīties valsts ekonomikas attīstības veicināšanā un ieguldījumu kultūras attīstībā.

1.4. Pievilcīga nodokļu politika ārvalstu un vietējiem investoriem

Pašreizējā nodokļu sistēmas ietvarā gan ārvalstu, gan vietējie individuālie investori, kuriem ir nodokļu saistības citās jurisdikcijās, nevar izmantot dubulto nodokļu konvenciju priekšrocības, saņemot dividendes no Latvijas uzņēmuma. Investoru peļņa no veiktajām investīcijām tiek aplikta ar nodokli gan Latvijā, gan investora nodokļu rezidences valstī, tādējādi atstājot negatīvu ietekmi uz Latvijas spēju piesaistīt jaunas un saglabāt esošās investīcijas. Rezultātā individuālie investori Latvijā tiek pakļauti lielākam nodokļu slogam un nekonkurētspējīgākiem apstākļiem salīdzinājumā ar citām jurisdikcijām reģionā.

Aicinām ieviest izmaiņas normatīvajā regulējumā, kas ļautu nodokļu maksātājiem peļņas sadales gadījumā veikt izvēli no uzņēmuma ieņēmuma nodokļa pārklasificēt 10% kā ieturamo nodokli vai iedzīvotāju ienākuma nodokli nodokļu konvencijas piemērošanas nolūkā. Lai gan atkārtoti esam norādījuši uz minēto problēmu atbildīgajai Finanšu ministrijai, līdz šim nav veikti nekādi pasākumi, lai īstenotu šo ieteikumu vai rastu alternatīvu risinājumu.¹⁴

1.5. Datus balstīti lēmumi, labāka datu pārvaldība un precīzijas medicīnas attīstība

Efektīva datu pārvaldība dod iespēju ne vien apkopot un analizēt datus, bet arī izprast lēmumu ietekmi uz sabiedrību un tautsaimniecību un paaugstina produktivitāti. Saskaņā ar Eiropas Datu stratēģiju,¹⁵ ES ir apņēmusies kļūt par līderi uz datiem balstītā sabiedrībā, izveidojot vienotu datu tirgu un datu brīvu apripi.

2022.gada Digitālās ekonomikas un sabiedrības indeksā (DESI) Latvija ieņēma 17. vietu 27 ES valstu starpā, pēdējo gadu laikā atpaliekot no vidējiem ES rādītājiem iedzīvotāju digitālo prasmju ziņā, kā arī attiecībā uz digitālo tehnoloģiju integrāciju uzņēmumos.¹⁶

Ieviešot labāku pārvaldību digitālās transformācijas īstenošanai iespējams paātrināt digitalizācijas procesu, kā to vairākkārt savos priekšlikumos valdībai norādījusi Ārvalstu Investoru padome Latvijā,¹⁷ koncentrējoties uz datu pārvaldību, vienotu un profesionālu digitālo projektu vadību, datu pieejamības standartu nodrošināšanu, datu anonimizācijas standartu centralizāciju un datu privātuma un interpretācijas standartizāciju.

Datu trūkums veselības aprūpes jomā būtiski ierobežo iespējas uzlabot veselības aprūpes kvalitāti, pieejamību un efektivitāti. Aicinām paātrināt **veselības aprūpes jomas digitalizāciju** pacientu iznākumu un nozares pārvaldes uzlabošanai. Steidzami nepieciešams attīstīt datu analītiku, lai varētu nodrošināt pārskatāmus datus par sniegto pakalpojumu kvalitāti. Ir pienācis laiks prioritizēt Latvijas veselības aprūpes iestāžu digitālās veselības risinājumu pārvaldību, ko veic kompetenta organizācija ar motivētu un lemtspējīgu komandu.

2023.gadā apstiprinātās Digitālās veselības stratēģijas¹⁸ attīstības virzienus pilnībā atbalstām un aicinām to īstenot, deleģējot digitālās veselības "pārvaldnieku" un piesaistot kvalificētus partnerus. Ir jānodrošina digitālās veselības ekosistēmas datu un sistēmu savietojamība un savstarpēja sadarbība, gan valsts, gan privāto veselības aprūpes iestāžu, laboratoriju un diagnostikas sektorā. Papildus tam Latvijā jāveicina inovatīvu risinājumu, piemēram, mākslīgā intelekta, digitālās patoloģijas analīzes, virtuālu multidisciplināru komandu un citu inovatīvu pieeju izmantošana. Veselības politikas veidotājiem jāizstrādā rīcības plāns, kas nodrošinātu Digitālās veselības datu ievadi Digitālās veselības ekosistēmā. Uzskatām, ka veiksmīgākie risinājumi jāgūst no citu valstu pieredzes, kuras ir sekmīgi attīstījušas tādu Digitālās veselī-

¹⁴ Kopīgs paziņojums par nodokļu sloga līdzsvarošanu, AmCham tīmekļvietne, 2023

¹⁵ Eiropas Datu stratēģija, 2022

¹⁶ DESI 2022 Pārskats par Latviju

¹⁷ Ārvalstu Investoru Padomes Latvijā nostāja par datiem, 2023

¹⁸ Informatīvais ziņojums "Digitālās veselības stratēģija līdz 2029.gadam", 2023

Rekomendācijas

bas pārvaldību, kā rezultātā veselības dati ir digitāli, otrreiz lietojami, pieejami ikvienam, kurš iesaistīts pacienta ceļā, kā arī tie ir pieejami Vērtībā balstītas veselības aprūpes (VBVA) un zinātnes un inovācijas jomas progresam.

Aicinām politikas veidotājus turpināt darbu pie **veselības un sociālo datu sekundāras izmantošanas regulējuma**¹⁹ izstrādes, lai nodrošinātu efektīvāku slimību diagnostiku un ārstniecību, kā arī efektīvāku resursu izmantošanu veselības aprūpē un veicinātu inovāciju attīstību nozarē pacientu veselības iznākumu uzlabošanai.

Vienlaikus aicinām stiprināt **precīzijas medicīnas pieeju** vairākās veselības aprūpes sfērās, pārejot uz mērķētas sabiedrības veselību. Integrējot individuālus un populācijas datus, iespējams nodrošināt pozitīvus rezultātus lielai iedzīvotāju grupai.

Mērķēta veselība ir plašāks jēdziens, kur uzmanība tiek pievērsta veselību noteicošajiem faktoriem, iekļaujot ne tikai medicīniskās aprūpes sniegšanu, bet arī integrējot plašus iedzīvotāju datus (big data), lai īstajā laikā nodrošinātu īsto pieeju īstai iedzīvotāju grupai, lai sasniegtu labākos veselības aprūpes rezultātus.²⁰

Precīzijas veselība lielu uzsvaru liek arī uz veselības veicināšanu un slimību profilaksi, izmantojot jaunākās tehnoloģijas un datu analīzi.²¹

Precīzijas veselības aprūpe izmanto plašu datu apjomu, iekļaujot ne tikai pacientu medicīniskos datus, bet arī genoma datus, tai skaitā arī vides, dzīvesveida un sociālos rādītājus, kā piemēram, izglītība, ienākumu līmenis, dzīvesvieta, lai sasniegtu optimālos sabiedrības veselības rezultātus.²² Precīzijas medicīnas vērtība neapstājas indivīda vai veselības aprūpes sistēmas līmenī. Pētījumi onkoloģijā, kardioloģijā, endokrinoloģijā un infekciju slimībās pierāda, ka precīzijas veselība paaugstina sociāli ekonomisko produktivitātes vērtību un šo inovāci-

ju ieviešana var radīt simtiem miljardu eiro vērtību globālā mērogā un vairāku desmitu miljonu vērtību Latvijā, nodrošinot pacientiem ilgāku un veselīgāku dzīvi.²³

Latvija precīzijas medicīnas jomā jau ieņem nozīmīgu vietu, gan piedāvājot valsts atbalstu zinātnes komercializācijas projektiem, gan arī pulcējot starptautiskus ekspertus Precīzijas medicīnas tīklošanās forumā Rīgā ar mērķi attīstīt sadarbību biomedicīnas jomā.²⁴

¹⁹ [Datu otrreizējās izmantošanas likumprojekts, 2022](#)

²⁰ [Khoury, M. J., Engalgau, M., Chambers, D. A., & Mensah, G. A. \(2018\). Beyond Public Health Genomics: Can Big Data and Predictive Analytics Deliver Precision Public Health?. *Public health genomics*, 21\(5-6\), 244-250, 2019](#)

²¹ [Weeramanthri TS, Dawkins HJS, Baynam G, Bellgard M, Gudes O, Semmens JB. Editorial: precision public health. *Front Public Health*. \(2018\)](#)

²² [Minor, L. and Rees, M. \(2020\). Introduction: The Power of Precision Health. In *Discovering Precision Health* \(eds L. Minor and M. Rees\), 2020](#)

²³ [Dzau, V. J., Ginsburg, G. S., Van Nuys, K., Agus, D., & Goldman, D. \(2015\). Aligning incentives to fulfil the promise of personalized medicine. *The Lancet*, 385 \(9982\), 2118-2119](#)

²⁴ [Precision Medicine Network, 2023](#)

2.1. Nodarbinātības jautājumu efektīvāka pārvaldība, lai piesaistītu un noturētu talantus

Nodarbinātības politikas veidošana Latvijā ir sadrumstalota, tādēļ atkārtoti aicinām pārskatīt nodarbinātības jomas pārvaldību, uzlabojot koordināciju un komunikāciju starp resoriem, lai nodrošinātu ilgtermiņa vīziju par nodarbinātību Latvijā, sasaistot to ar valsts attīstības plānošanas dokumentiem (Nacionālo attīstības plānu, Nacionālo industriālo politiku) un ieviešot stratēģiju ar konkrētiem, izmērāmiem mērķiem.

Cilvēkkapitāls ilgstoši bijis nepietiekami novērtēts resurss Latvijas tautsaimniecībā, kuru mērķtiecīgi izglītojot, iespējams piesaistīt investīcijas, izveidot labi apmaksātas darba vietas, tādējādi mazinot iedzīvotāju nevienlīdzību un vairojot vispārējo labklājību. Latvijas darba tirgū atrast un piesaistīt nepieciešamos talantus ar katru gadu kļūst arvien sarežģītāk, ņemot vērā gan negatīvās demogrāfiskās tendences, gan augstas kvalifikācijas speciālistu trūkumu.

Latvijai nepieciešams steidzami risināt darbaspēka pieejamības jautājumus, nodrošinot iekļaujošu darba vidi, samazinot nodarbinātības nodokļus, finansiālos un birokrātiskos šķēršļus ārvalstu darbaspēkam, lai strādātu Latvijā, piemēram praktiski atrisinot mājokļu un bērnu izglītības pieejamības jautājumus.

2.2. Prasmju apguve un pārkvalifikācija atbilstoši darba tirgus vajadzībām

Prasmju, īpaši digitālo prasmju apmācība būtu jāpiedāvā iespējami plašā pasākumu klāstā visām iedzīvotāju grupām, tai skaitā dažādās izglītības, mūžizglītības un pārkvalifikācijas programmās. Digitālās prasmes uzlabošana ir jāveicina dažādos kompetenču līmeņos, jo tā ietver arī tādas mūsdienās svarīgas prasmes kā datu analīze, informācijas prasība, interneta

drošība, problēmrisināšana, sadarbība un komunikācija, izmantojot digitālās tehnoloģijas.²⁵ Kvalitatīvam saturam ir jākļūst par kvalifikācijas celšanas un pārkvalifikācijas galveno prioritāti. Apmācību programmas jāveido tā, lai veicinātu pastāvīgu mācīšanās procesu un tā efektivitātes uzlabošanu, pievēršot uzmanību ne vien satura kvalitātes uzlabošanai, bet arī mācību metodēm, pieejamībai un aktuālākajām globālajām tendencēm, izmantojot starptautiski atzītas un sertificētas mācību programmas.

2.3. Valsts ieguldījumu zinātnē, pētniecībā un inovācijās kāpināšana un izglītības reformu turpināšana

2022. gadā zinātnes finansējums Latvijā ir ievērojami pieaudzis ar mērķi sasniegt 1% no IKP 2024. gadā, taču vēsturiski tas bijis viens no zemākajiem ES.²⁶ 2023. gadā un turpmākajos gados ievērojami palielināsies pieejamais valsts finansējums zinātnei, tajā skaitā par 18 milj. eiro Izglītības un zinātnes ministrijas pētniecības programmās.²⁷ Ieguldījumu palielināšanai ir arī jāveicina sadarbība kā līdzsvarotam pētījumu un zināšanu piedāvājumam starp zinātnes institūcijām un industriju pieprasījumu, jāveicina tehnoloģiju pārneses infrastruktūra. Caur investīcijām inovācijās un izglītībā, kā arī precīzākām nākotnes prasmju prognozēm panākams lielāks darba tirgus pieprasījuma un piedāvājuma līdzsvars. Vienlaikus ir jāturpina īstenot aizsāktās reformas gan vispārējā, gan augstākajā izglītībā, lai uzlabotu izglītības kvalitāti, pieejamību un konkurētspēju dažādos mācību posmos.

2.4. Ilgtspējīgi un prognozējami ieguldījumi veselības aprūpē

Viens no ekonomiskās izaugsmes galvenajiem faktoriem ir cilvēkresursu pieejamība, tādēļ nepieciešama stratēģiska un ilgtspējīga pieeja valsts ieguldījumiem cilvēkresursos. Diemžēl statistika liecina, ka Latvijā ir viszemākais veselīgi nodzīvotu

²⁵ [2022. gada Eiropas Komisijas Digitālās ekonomikas un sabiedrības indeksā \(DESI\) 2022](#)

²⁶ [Eurostat, Gross Domestic expenditure on R&D, 2021](#)

²⁷ [Izglītības un zinātnes ministrija, 2023](#)

Rekomendācijas

gadu skaits Eiropas Savienībā, aptuveni 52-55 gadi.²⁸ Saskaņā ar Latvijas Bankas ekonomista aprēķiniem, ja Latvija būtu priritizējusi investīcijas veselības aprūpē jau kopš 2000.gada, tad šobrīd Latvijā būtu par 60 000 vairāk iedzīvotāju, ik gadu tiktu saglabātas 4 000 dzīvības, būtu par 40 000 vairāk cilvēku darbaspējīgā vecumā, kas veicinātu ātrāku ekonomisko izaugsmi, nodrošinot 0,2% IKP pieaugumu katru gadu, kā rezultātā Latvijas IKP šodien būtu vismaz par 4% lielāks,²⁹ nekā tagad. Lai nodrošinātu pēc iespējas augstāku ekonomiski aktīvo iedzīvotāju daļas saglabāšanu, ir maksimāli jākoncentrē veselības aprūpes resursus uz to, lai palielinātu iedzīvotāju veselīgi nodzīvoto dzīves gadu skaitu un samazinātu potenciāli zaudēto mūža gadu skaitu. Vienlaikus, ņemot vērā sabiedrības novecošanos, jānodrošina sabiedrības vismazāk aizsargāto grupu – hronisko slimību pacientu un senioru vajadzības un tiesības uz pieejamību kvalitatīviem un efektīviem veselības aprūpes pakalpojumiem. Tāpat aicinām stiprināt nacionālā skrīninga mehānismu efektivitāti dažādu slimību laicīgai diagnostikai, tādā veidā būtiski palielinot iespējas veiksmīgai ārstēšanai un iedzīvotāju darba spēju saglabāšanai.

Latvijā veselības aprūpes izdevumu pieauguma temps pārsniedz IKP pieauguma tempu, bet kopējie izdevumi veselības aprūpei uz vienu iedzīvotāju Latvijā joprojām ir vieni no zemākajiem ES. Ilgtspējīgs veselības aprūpes finansējums nodrošina ekonomisko ilgtspēju un tieši korelē ar sabiedrības veselības rezultātiem,³⁰ tādēļ ir jāturpina stratēģisku virzību uz veselības aprūpes budžeta palielināšanu, lai panāktu pašreizējo ES valstu vidējo rādītāju valsts ieguldījumiem veselībā.³¹ Ir jāizstrādā un jāievieš ilgtspējīgs veselības aprūpes finansējuma modelis, vienlaikus attīstot digitālo veselību un datu pieejamību, lai koncentrētu resursus pacienta vajadzību īstenošanai.

Veselības aprūpes budžetu nepieciešams līdz-

svartot, nodrošinot ne vien atalgojuma kāpumu medicīnas darbiniekiem, bet arī palielinot finansējumu inovācijām veselības aprūpes sistēmā, piemēram, ambulatoro tehnoloģiju un medikamentu nodrošināšanai, lai veicinātu veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību iedzīvotājiem.³² Tāpat būtu jāattīsta jauni terapiju finansēšanas mehānismi, īpaši izmaksu ietilpīgo inovāciju jomā, piemēram, gēnu terapijas vai digitālo terapiju pieejamības nodrošināšanai pacientiem. Vienlaikus aicinām nodrošināt valsts finansētas vietas jaunajiem ārstiem rezidentūrā, veidojot tādu atbalsta mehānismu, kas motivētu jaunus mediķus palikt strādāt Latvijā.

2.5. Efektīvāka veselības aprūpes organizēšanas modeļa ieviešana, izmantojot vērtībā balstītu veselības aprūpes pieeju

Sabiedrības novecošanās un hronisko un blakus saslimšanu skaita pieauguma dēļ pieprasījums pēc veselības aprūpes pakalpojumiem nepārtraukti pieaug, radot spiedienu uz veselības aprūpes sistēmu. Esošie veselības aprūpes organizēšanas modeļi prasa reorganizāciju, lai ietvertu jaunas ārstēšanas tehnoloģijas un personalizētu medicīnu, kas pacientiem nodrošinātu reālu vērtību, tai pašā laikā optimizējot izmaksas. Vērtībā balstīta veselības aprūpe (VBVA) ir konceptuāla pieeja veselības aprūpes pārveidei, kas vērsta uz pacientu veselības aprūpes rezultātu un veselības aprūpes sistēmas snieguma uzlabošanu, vienlaicīgi kontrolējot veselības aprūpes izmaksu pieaugumu. VBVA balstās uz iepriekš izmantotām veselības sistēmas pārvaldības koncepcijām: pierādījumu balstītu veselības aprūpi, veselības ekonomikas principu lietojumu, visaptverošu kvalitātes un pacientu drošības sistēmu, tās papildinot ar veselības aprūpes samaksas sistēmas sasaisti ar sasniegto rezultātu. Apkopojot labāko starptautisko praksi un terminoloģiju, AmCham veselības ekspertu vadībā izstrādāts VBVA Latvijas koncepts³³ un rīcības plāna paraugs VBVA projektu īstenošanai izvēlētajās veselības aprūpes jomās. Aicinām tuvākajā laikā uzsākt VBVA pilotprojektu īstenošanu,

²⁸ Eurostat, [Healthy life years in absolute value, 2021](#)

²⁹ Human Capital as the Key to Economic Development, Dr. O.Krasnopjorovs, Bank of Latvia, Nov 1, 2023

³⁰ Amerikas Tirdzniecības palātas Latvijā viedokļa ziņojums, 2021

³¹ OECD Health at glance, 2021

³² Amerikas Tirdzniecības palātas Latvijā viedokļa ziņojums, 2022

³³ Vērtībā balstīta veselības aprūpes koncepcija, 2022

Rekomendācijas

sadarbojoties pakalpojumu sniedzējiem, maksātājiem un veselības politikas veidotājiem, īstenojot publiskās-privātās partnerības modeli (PPP).

Vienlaikus vēršam uzmanību, ka VBVA pieeja prasa visaptverošu veselības datu digitalizāciju. Ņemot vērā uzsākto darbu pie Onkoloģisko slimību reģistra, uzskatām, ka vairs ne mirkli nedrīkst atlikt tiesiskā regulējuma apstiprināšanu³⁴ Onkoloģijas pacientu reģistra darbības pilnvērtīgai funkcionēšanai, jo īpaši izveidojot klīnisko datu moduli, vienlaikus nosakot obligātu pieņēmumu regulāri sniegt datus.

³⁴[23-TA-402 "Grozījumi Ministru kabineta 2014. Gada 11. marta noteikumos Nr. 134 "Noteikumi par vienoto veselības nozares elektronisko informācijas sistēmu", 2023](#)

Secinājumi

Augstas nenoteiktības apstākļos un sarežģītu ģeopolitisko norišu ietekmē, Latvijas prioritātes neapšaubāmi ir palielināt ieguldījumus drošībā un aizsardzībā, kā arī enerģētiskajā neatkarībā. Taču Latvijas tautsaimniecības tālākā izaugsme būs atkarīga arī no tā, cik lielā mērā valsts būs kāpinājusi savu konkurētspēju un stiprinājusi ekonomisko drošību.

AmCham aicina prioritizēt ĀTI piesaistes politi-ku, kā to jau iepriekš ir veiksmīgi izdarījušas Latvijas kaimiņvalstis, rezultātā nodrošinot straujāku to tautsaimniecību izaugsmi un teju divreiz augstāku ienākumu līmeni iedzīvotājiem.^{35,36} Tāpat AmCham aicina pilnveidot nodokļu vidi un veikt ilgtspējīgus ieguldījumus Latvijas cilvēkkapitālā.

Ņemot vērā sabiedrības novecošanos, un lai nodrošinātu pēc iespējas augstāku ekonomiski aktīvo iedzīvotāju daļas saglabāšanu, veselības aprūpes resursi ir jākoncentrē iedzīvotāju veselīgi nodzīvoto dzīves gadu skaitu palielināšanai un potenciāli zaudēto mūža gadu samazināšanai. Tādēļ AmCham aicina nodrošināt prognozējamu veselības aprūpes finansējuma pieaugumu valstī noteikto sabiedrības veselības mērķu sasniegšanai un cilvēkkapitāla saglabāšanai.

AmCham ir gatava iesaistīties dialogā ar Latvijas politikas veidotājiem un atbalstīt to pieteiktās prioritātes – labklājību un drošu, tai skaitā arī ekonomiski drošu Latviju.

³⁵ [Krasnopjorovs Oļegs, Makroekonomika, 2021](#)

³⁶ [The World Bank, GDP per capita, 2022](#)

AmCham ir vadošā ārvalstu tirdzniecības palāta Latvijā, pārstāvot vairāk nekā 160 uzņēmumu un organizāciju. Tās mērķi ir veicināt un stiprināt tirdzniecību, investīcijas, partnerību un draudzību starp ASV un Latviju, kā arī kalpot par viedokļu, zināšanu apmaiņas un kontaktu platformu biedriem, partneriem un starptautiskās uzņēmēju sabiedrības pārstāvjiem Latvijā. Starp AmCham prioritātēm ir cilvēkkapitāla attīstība jomās, kas saistās ar sagatavošanos darba tirgus nākotnes vajadzībām un Latvijas sabiedrības veselības rezultātu uzlabošana ar mērķi saglabāt esošās un palielināt jaunas investīcijas.